

Memorijalni centar Srebrenica–Potočari

Doban grupa: 15 -18 godina

Trajanje: 90 to 120 mins (2-3 školska časa)

Ključno pitanje: Kako memorijal može istovremeno predstavljati i sjećanje i osporavanje?

Materijali za print–jedan po učeniku: Radni listić za izvore. Primjeri izvora.

Vještine i koncepti koji se razvijaju ovim časovima:

Vještine	Koncepti
• Analiza izvora • Kritičko mišljenje • Multiperspektivnost • Historijska interpretacija • Diskusija i argumentacija • Refleksija i empatija	• Sjećanje • Identitet • Naslijeđe • Narativ • Obilježavanje sjećanja • Pomirenje • Sporna historija

Ishodi učenja: Do kraja časa učenici će moći:

- Objasniti historijski značaj Memorijalnog centra Srebrenica–Potočari.
- Analizirati različite perspektive o značenju memorijala.
- Procijeniti kako spomenici oblikuju javno sjećanje.
- Uporediti lična svjedočenja, građanski aktivizam i političke narative.
- Promišljati o ulozi memorijala u postkonfliktnim društvima.

Povezanost s nastavnim planom i programom:

- Historija Bosne i Hercegovine (Rat 1992–1995)
- Obrazovanje o ljudskim pravima
- Građansko obrazovanje
- Historijsko istraživanje i analiza izvora
- Multiperspektivnost i historijska interpretacija

Pedagoške preporuke

Prije časa

Uspostavite pravila diskusije:

- ★ Poštujte sve učesnike.
- ★ Kritikujte ideje, a ne pojedince.
- ★ Potkrijepite tvrdnje dokazima.

Tokom časa

- ★ Izbjegavajte predstavljanje učenika kao predstavnika etničkih ili političkih grupa.
- ★ Podstičite historijsko istraživanje, a ne lično suočavanje.
- ★ Omogućite učenicima vrijeme da obrade emocionalne reakcije.

Nakon časa

Vodite kratku diskusiju nakon aktivnosti:

- ★ Šta vam je bilo izazovno?
- ★ Da li je neki izvor promijenio vašu perspektivu?
- ★ Koje odgovornosti društva imaju kada se sjećaju teških historija?

Predznanje

Učenici bi trebali imati osnovno znanje o:

- ★ Ratu u Bosni i Hercegovini (1992–1995)
- ★ Padu Srebrenice u julu 1995. godine
- ★ Konceptu memorijala ili spomenika

Ako je potrebno, prije početka časa pružite kratak uvod od 10 minuta.

Refleksija nastavnika (nakon časa)

Nakon časa razmotrite:

- ★ Da li su učenici s poštovanjem pristupali različitim perspektivama?
- ★ Da li su učenici mogli razlikovati historijske dokaze od političke interpretacije?
- ★ Koji su izvori potaknuli najkvalitetniju diskusiju?
- ★ Kako bi se čas mogao unaprijediti za buduće generacije?
- ★ Da li su učenici pokazali bolje razumijevanje načina na koji spomenici utiču na javno sjećanje?

Aktivnosti na času

Aktivnost 1

Šta je spomenik? (10 minuta)

Prikažite sliku Memorijalnog centra Srebrenica–Potočari. Koristite vizualne materijale:

- ★ Slike Memorijalnog centra
- ★ Bijeli nišani u Potočarima

Pitajte učenike:

- ★ Koje poruke prenosi ovo mjesto?
- ★ Kome je namijenjeno?
- ★ Zašto društva grade memorijale?

Aktivnost 2

Historijski kontekst (20 minuta)

Nastavnik daje kratak pregled:

- ★ Srebrenica kao sigurna zona UN-a
- ★ Događaji iz jula 1995.
- ★ Osnivanje Memorijalnog centra 2003. godine

Uvedite koncept: Sporne historije predstavljaju različite i često suprotstavljene interpretacije istih događaja iz prošlosti.

Aktivnost 3

Istraživanje izvora (30–40 minuta)

Podijelite učenike u četiri grupe. Svaka grupa analizira jedan izvor (različitu perspektivu) i radi na radnom listu za analizu izvora.

Grupa 1: Svjedočenje preživjelih

Ključna pitanja:

- ★ Koja se sjećanja čuvaju?

★ Zašto je lično svjedočenje važno?

Izvor A: Perspektiva preživjelog

Odlomak iz svjedočenja Hasana Nuhanovića ili drugo svjedočenje iz Memorijalnog centra Srebrenica.

"Dolazim iz Vlasenice, malog grada u istočnoj Bosni, blizu Srebrenice. Kada je počeo rat, bio sam na četvrtoj godini studija mašinstva u Sarajevu.

Mnogi ljudi su govorili o odlasku iz zemlje, ali to nije bila opcija za moje roditelje. Moj brat je imao 17 godina i još je išao u školu. Moj otac, Ibro, upravljao je kompanijom u Vlasenici koja je imala 500 zaposlenih, od kojih je polovina bila srpske nacionalnosti. Kada sam mu rekao da se moramo pripremiti za rat i predložio da napustimo zemlju, rekao je: „Ne, moram brinuti o svojim zaposlenima.“...

Srebrenica je bila pod opsadom. Šest mjeseci su granatirali grad – artiljerijom i iz zraka. Ljudi bi odlazili u svoja spaljena i uništena sela i iz silosa uzimali stočnu hranu da bi je jeli. Gladovali smo. Iako su se borci iz Srebrenice pokušavali suprotstaviti srpskim snagama i spriječiti njihov prodor prema gradu, do marta 1993. postalo je jasno da više ne mogu držati linije.

Baš onog dana kada smo mislili da će Srbi zauzeti grad i sve nas pobiti, čuli smo na radiju da je Vijeće sigurnosti UN-a proglasilo Srebrenicu sigurnom zonom. Nismo znali šta znači sigurna zona UN-a, ali riječ „sigurna“ zvučala je obećavajuće.

Dolazak UN-a zaustavio je genocid koji se odvijao nad bošnjačkim narodom. Znali smo da će, ako Srbi ponovo napadnu Srebrenicu, a UN ih ne zaustavi, nesumnjivo uslijediti još jedan masakr. Kada je UN 1994. godine pozvao NATO da izvede zračne napade kako bi zaustavio napad na „sigurnu zonu“ Goražde, mislili smo da će UN učiniti isto ako se bilo šta dogodi u Srebrenici. Zato su, kada je došao juli 1995. godine, svi očekivali da će čuti zvuk NATO-ovih aviona sve do trenutka kada je grad konačno pao.

Napad je počeo 6. jula. Radio sam kao prevodilac za UN, ali sam roditeljima obećao da ću dovesti brata ako bude izgledalo da će grad pasti, pa sam pod jakom vatrom otišao po njega. On je bio prvi civil koji je ušao u bazu UN-a u Potočarima.

Moji roditelji stigli su s velikom masom starijih muškaraca, žena i djece koja je došla u bazu kada je grad pao. Bili su među prvima koji su stigli, pa su uspjeli ući u bazu. Dvadeset pet hiljada drugih nije imalo tu sreću i ostali su vani kada su Holandani zatvorili kapije.

Kada su Srbi stigli 12. jula, odvojili su sve muškarce i dječake koji su bili izvan baze i deportovali sve žene i djevojke, ali nisu ušli u samu bazu.

Mislio sam da ćemo unutra biti sigurni, ali tada su holandski vojnici naredili onima koji su bili u bazi da izađu. Pod zastavom UN-a, 5.000 izbjeglica je jedan po jedan sprovedeno do kapije, gdje su Srbi odvodili muškarce i dječake u smrt. Moja porodica bila je među posljednjima koji su izašli. Holandani su mi rekli: „Recite svojoj porodici da izađe. Više ne mogu ostati ovdje.“ Nikada ih više nisam vidio.

Od tog dana do danas, 23 godine kasnije, morao sam saznati šta se dogodilo mojoj porodici i drugim ljudima koji su nestali. U početku nisam ni razmišljao o pravdi. Samo sam želio saznati šta se dogodilo.

Preklinjao sam vladu Nizozemske da mi kaže i da pokrene istragu o onima koji su donijeli odluku da izbjeglice izbace iz Potočara, ali nisu htjeli razgovarati sa mnom. Rekli su da sam previše emotivan, previše glasan.

Zatim mi je, konačno, prišla holandska advokatica i rekla: „Zastupat ću vas.“ Nismo očekivali da ćemo pobijediti, ali ja sam želio doći do istine. Istinu nismo mogli utvrditi na drugi način, pa smo odlučili pokušati na sudu.

Trebalo je deset godina i savladati toliko prepreka da bismo došli do konačne presude da smo oboje gotovo odustali, ali nikada nismo.

Konačna presuda Vrhovnog suda Nizozemske bila je u potpunosti na holandskom jeziku, ali sjećam se da sam pogledao advokaticu i vidio da se smiješi. Bio je to prvi put da je neka vlada proglašena odgovornom za postupke svojih vojnika u misiji UN-a.

Nisam osjećao pobjedu, pa čak ni zadovoljstvo. Samo sam osjetio olakšanje što je ta borba završena. Razmišljao sam o roditeljima i bratu. Sve sam ovo radio zbog njih. Šta sam drugo mogao učiniti?

Moj otac identificiran je deset godina nakon što je ubijen u genocidu. Kao i većina žrtava, identificiran je pomoću DNK analize koju je provela Međunarodna komisija za nestale osobe. Moj brat i majka identificirani su nakon petnaest godina. Svo troje je ukopano na mezarju u Potočarima.

Morao sam se tako dugo i tako teško boriti samo da saznam šta se dogodilo, ko je bio odgovoran, pa čak i da se osnuje Memorijalni centar u kojem su ukopani. Čak i nakon 23 godine, naša priča još nije završena."

<https://srebrenica.org.uk/survivor-stories/the-courage-to-speak-out-hasan-nuhanovic>

<https://www.youtube.com/watch?v=AepwIhSbAws>

Grupa 2: Međunarodna zajednica – Rezolucija UN-a o Srebrenici

Ključna pitanja:

- ★ Koje se kritike upućuju međunarodnoj zajednici?
- ★ Koje odgovornosti imaju mirovne snage?

Izvor B: Međunarodna perspektiva

Rezolucija UN-a o Srebrenici

Grupa 3: Komemoracije Žena u crnom ili Srebrenica u Škotskoj

Ključna pitanja:

- ★ Zašto ove žene obilježavaju Srebrenicu u Beogradu?
- ★ Koju poruku šalju?

Izvor C: Građansko obilježavanje sjećanja

Fotografija i kratki članak o komemoracijama Žena u crnom u Beogradu.

https://srebrenica.org.uk/what-happened/not-in-our-name-the-women-in-black?utm_source=chatgpt.com

Ili Srebrenica u Škotskoj: <https://srebrenica.scot/>

Grupa 4: Komemoracije Žena u crnom ili Srebrenica u Škotskoj

Ključna pitanja:

- ★ Zašto bi se neki politički akteri mogli protiviti određenim oblicima obilježavanja sjećanja?
- ★ Kako politika utiče na sjećanje?

Izvor D: Političko osporavanje

Izjava o protivljenju Rezoluciji UN-a o obilježavanju sjećanja na Srebrenicu.

Učenici popunjavaju radni list za analizu izvora dok čitaju i rade na izvornom materijalu.

Predsjednik Srbije Aleksandar Vučić o Rezoluciji UN-a o Srebrenici –

<https://www.rferl.org/a/un-srebrenica-resolution-bosnia-genocide/32960943.html>

Lider bosanskih Srba o genocidu u Srebrenici –

<https://www.rferl.org/a/republika-srpska-dodik-srebrenica-genocide-denied/32911356.html>

Aktivnost 4

Galerijska šetnja i diskusija (15–20 minuta)

Grupe predstavljaju svoje nalaze. Kao razred, napravite tabelu ili Padlet zid za svaku grupu:

Perspektiva	Glavna poruka
Preživjeli	
Međunarodna zajednica	
Žene u crnom	
Politički akteri	

Diskusija:

- ★ Koje su perspektive najvidljivije na memorijalu?

- ★ Koje su perspektive manje vidljive?
- ★ Mogu li različite perspektive koegzistirati?

Aktivnost 5

Refleksija (10–15 minuta)

Učenici individualno odgovaraju na:

Pitanje za refleksiju: Trebaju li memorijali samo obilježavati prošlost ili bi trebali poticati i dijalog o teškim historijskim pitanjima?

Radni list za analizu izvora

Osporavano sjećanje i javni prostor: Memorijalni centar Srebrenica–Potočari

Ime i prezime: _____

Izvor: _____

Vrsta izvora: ☐ Svjedočenje ☐ Fotografija ☐ Politička izjava ☐ Novinski članak ☐ Memorijalni tekst ☐ Ostalo

Prvi dio – Razumijevanje izvora

1. Ko je stvorio ovaj izvor?

2. Kada je nastao?

3. Koja je svrha i sadržaj izvora?

Sažmite glavnu poruku u 2–3 rečenice.

Drugi dio – Perspektiva

4. Čija je perspektiva predstavljena?

- ☐ Preživjeli
- ☐ Član porodice žrtava
- ☐ Politički lider
- ☐ Međunarodna organizacija
- ☐ Aktivista civilnog društva
- ☐ Historičar
- ☐ Ostalo: _____

5. Koja iskustva ili interesi mogu uticati na ovu perspektivu?

6. Koje su emocije ili vrijednosti izražene u izvoru?

- ☐ Tuga
- ☐ Pravda
- ☐ Odgovornost
- ☐ Ponos
- ☐ Pomirenje
- ☐ Ljutnja
- ☐ Strah
- ☐ Nada
- ☐ Ostalo: _____

Navesti dokaze:

Treći dio– Sjećanje i predstavljanje

7. Kako ovaj izvor opisuje ili predstavlja Srebrenicu?

8. Koju poruku izvor prenosi o memorijalu?

9. Da li izvor potiče sjećanje, pomirenje, odgovornost ili nešto drugo? Objasnite svoj odgovor.

Četvrti dio – Kritičko mišljenje

10. Koje su informacije uključene u izvor?

11. Koje informacije nedostaju ili nisu razmatrane?

12. Zašto su ove informacije možda izostavljene?

Peti dio – Vrednovanje izvora

13. Da li je ovaj izvor koristan za razumijevanje značaja Memorijalnog centra Srebrenica?

☐ Veoma koristan

☐ Djelimično koristan

☐ Ograničeno koristan

Objasnite:

14. Koje su vrijednosti ovog izvora (za bolje razumijevanje značaja Memorijalnog centra Srebrenica)?

15. Koja su njegova ograničenja (šta nedostaje za bolje razumijevanje značaja Memorijalnog centra Srebrenica)?

Šesti dio – Poređenje perspektiva

Nakon što saslušate prezentacije drugih grupa:

16. Koja je perspektiva bila najbližija vašem izvoru?

17. Koja je perspektiva bila najrazličitija od vašeg izvora?

18. Zašto mislite da se ove perspektive razlikuju?

Ključno pitanje za završnu refleksiju:

Kako memorijal može istovremeno predstavljati i sjećanje i osporavanje?

Koristeći dokaze iz najmanje dva izvora koja ste danas proučavali, napišite kratak odgovor (100–150 riječi).

Vrednovanje – može biti i formativno i sumativno:

Formativno vrednovanje

Preporučuje se korištenje jednostavne rubrike sa 4 nivoa (Početni – Razvijajući – Kompetentan – Napredni). Nastavnicima je jednostavna za korištenje tokom posmatranja rada na času i dobro je usklađena s učenjem zasnovanim na istraživanju i historijskim mišljenjem.

Tokom časa vrednujte:

- ★ Učešće u diskusiji
- ★ Analizu izvora
- ★ Kvalitet postavljenih pitanja
- ★ Uključivanje različitih perspektiva

Kriterij	Početni (1)	Razvijajući (2)	Kompetentan (3)	Napredni (4)
Učešće u diskusiji	Rijetko učestvuje ili zahtijeva često poticanje.	Povremeno učestvuje, ali su doprinosi ograničeni.	Redovno učestvuje i iznosi relevantne ideje.	Aktivno doprinosi, ohrabruje druge i obogaćuje diskusiju promišljenim uvidima.
Analiza izvora	Prepoznaje osnovne informacije, ali ima poteškoća s interpretacijom izvora.	Pokazuje djelimično razumijevanje sadržaja izvora i perspektive.	Tačno analizira sadržaj izvora, perspektivu i svrhu.	Pokazuje sofisticiranu analizu, prepoznajući nijanse, kontekst i ograničenja izvora.
Kvalitet pitanja koji izlaze iz lekcije	Pitanja su uglavnom činjenična i zahtijevaju malo interpretacije.	Postavlja neka relevantna pitanja, ali s ograničenom dubinom.	Postavlja promišljena pitanja koja podržavaju historijsko istraživanje.	Postavlja složena pitanja koja preispituju pretpostavke i produbljuju razumijevanje spornih historija.
Uključivanje različitih perspektiva	Pokazuje ograničenu svijest o perspektivama koje se razlikuju od njegove/njene.	Prepoznaje druge perspektive, ali uz ograničenu analizu.	Pokazuje razumijevanje višestrukih perspektiva i koristi dokaze da ih objasni.	Kritički procjenjuje višestruke perspektive i prepoznaje kako identitet, sjećanje i kontekst oblikuju interpretaciju.

Samovrednovanje učenika

Izjava	Da	Djelimično	Još ne
Doprinio/la sam diskusijama na času.	☐	☐	☐
Koristio/la sam dokaze iz izvora kako bih potkrijepio/la svoje ideje.	☐	☐	☐
S poštovanjem sam saslušao/la različite perspektive.	☐	☐	☐
Razumijem zašto različite grupe mogu različito posmatrati Memorijalni centar Srebrenica.	☐	☐	☐
Mogu objasniti kako spomenici utiču na javno sjećanje.	☐	☐	☐

Izlazna kartica za učenike:

1. Šta je jedna stvar koju ste danas naučili?
2. Koji je izvor najviše uticao na vaše razmišljanje?
3. Zašto spomenici mogu postati sporni?

Informacije o spomeniku

Naziv spomenika: Memorijalni centar Srebrenica–Potočari

Prikaz i vrsta: Memorijalni lokalitet / mezarje / dokumentacioni centar

Godina otvorenja: 2003.

Posvećeno: Žrtvama genocida u Srebrenici iz jula 1995. godine

Historijsko naslijeđe: Rat i sukob, Postkonfliktno pomirenje

Osporavanje: Memorijal je međunarodno priznat kao mjesto sjećanja, ali se javne i političke rasprave o interpretacijama događaja, odgovornosti i pristupima komemoraciji nastavljaju.

Pristupi korišteni za suočavanje s osporavanjima: Kontekstualizacija, prenamjena i status quo

Osnovne informacije: Memorijalni centar Srebrenica–Potočari

Memorijalni centar Srebrenica–Potočari jedno je od najznačajnijih mjesta sjećanja u Bosni i Hercegovini i služi kao mjesto komemoracije žrtvama genocida u Srebrenici. Smješten u Potočarima, u blizini grada Srebrenice, memorijal je osnovan kako bi se očuvalo sjećanje na više od 8.000 bošnjačkih muškaraca i dječaka koji su ubijeni u julu 1995. godine tokom rata u Bosni i Hercegovini. Danas lokalitet funkcionise kao mezarje, muzej, dokumentacioni centar i obrazovna ustanova posvećena očuvanju historijskih dokaza i promoviranju dijaloga o prošlosti.

Nastanak Memorijalnog centra usko je povezan s događajima iz rata u Bosni i Hercegovini (1992–1995). Tokom sukoba, Srebrenica je postala enklava nastanjena uglavnom bošnjačkim civilima koji su izbjegli pred nasiljem iz okolnih područja. Ujedinjene nacije su 1993. godine Srebrenicu proglasile „sigurnom zonom“ i tamo rasporedile holandske mirovne snage (Dutchbat) radi zaštite civilnog stanovništva. Međutim, u julu 1995. godine snage Vojske Republike Srpske zauzele su enklavu. U danima koji su uslijedili, više od 8.000 bošnjačkih muškaraca i dječaka sistematski je odvojeno od svojih porodica i ubijeno, dok su hiljade žena, djece i starijih osoba prisilno protjerane. Međunarodni sudovi, uključujući Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) i Međunarodni sud pravde (MSP), kasnije su presudili da ovi zločini predstavljaju genocid. Nakon višegodišnjeg zagovarivanja preživjelih i porodica žrtava, posebno udruženja Majke Srebrenice, nekadašnja baza UN-a u Potočarima pretvorena je u memorijalni lokalitet. Memorijalni centar osnovan je 2000. godine odlukom visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu, dok je zvanična ceremonija otvaranja održana 2003. godine. Od tada su hiljade identificiranih žrtava ukopane u memorijalnom mezarju, a godišnje komemoracije održavaju se 11. jula. Pored aktivnosti sjećanja, Centar prikuplja svjedočenja, čuva arhive, provodi istraživanja i razvija obrazovne programe usmjerene na borbu protiv negiranja genocida i promoviranje obrazovanja o ljudskim pravima.

Uprkos širokom međunarodnom priznanju, sjećanje na Srebrenicu i dalje je sporno u dijelovima zapadnog Balkana. Za mnoge preživjele, porodice žrtava i međunarodne organizacije, Memorijalni centar predstavlja mjesto žalosti, sjećanja, pravde i učenja. On služi kao podsjetnik na posljedice mržnje, diskriminacije i političkog nasilja. Međutim, neki politički akteri u Bosni i Hercegovini i susjednoj Srbiji i dalje osporavaju ili odbacuju upotrebu termina „genocid“, uprkos presudama međunarodnih sudova. Ovi sporovi postali su posebno vidljivi 2024. godine, kada je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila rezoluciju kojom je 11. juli ustanovljen kao Međunarodni dan refleksije i komemoracije genocida u Srebrenici 1995. godine. Pristalice su rezoluciju smatrale važnim korakom ka očuvanju historijskog sjećanja i borbi protiv negiranja, dok su protivnici tvrdili da bi ona mogla stigmatizirati cijele zajednice umjesto da se fokusira na individualnu odgovornost.

Kao rezultat toga, Memorijalni centar Srebrenica–Potočari predstavlja više od mjesta sjećanja. On je također primjer kako spomenici i memorijali mogu postati mjesta na kojima se ukrštaju različite interpretacije historije, identiteta, odgovornosti i pravde. To ga čini vrijednom studijom slučaja za proučavanje spornih historija i razumijevanje načina na koje društva pamte tešku prošlost.

Slike spomenika

Spomenik s imenima ubijenih ljudi s područja Istočne Bosne.
Via Wikimedia Images CC BY-SA 4.0

Via Wikimedia Images CC BY-SA 4.0

Spomen-kamen Memorijalnog centra Srebrenica-Potočari (Natpis navodi: Broj žrtava genocida prema posljednjim podacima, broj nije konačan. Via Wikimedia Commons Public Domain.